

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

Edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych

**Materiały adresowane do dyrektorów przedszkoli i szkół,
kadry pedagogicznej, rodziców
oraz organów prowadzących przedszkola i szkoły ogólnodostępne**

Opracowanie:

**Departament Zwiększania Szans Edukacyjnych
Ministerstwa Edukacji Narodowej**

we współpracy z:

**Ośrodkiem Rozwoju Edukacji, Krajowym
Ośrodkiem Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej,
Instytutem Badań Edukacyjnych oraz Olimpiadami Specjalnymi**

Warszawa, sierpień 2014 r.

Oświata w Rzeczypospolitej Polskiej stanowi wspólne dobro całego społeczeństwa, kieruje się zasadami zawartymi w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, a także wskazaniem zawartymi w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Międzynarodowym Pakcie Praw Obywatelskich i Politycznych oraz Konwencji o Prawach Dziecka.¹ Polityka oświatowa realizuje również postanowienia Konwencji Praw Osób Niepełnosprawnych, w szczególności w odniesieniu do artykułu 24 Konwencji, który zobowiązuje państwa ratyfikujące Konwencję do zapewnienia edukacji włączającej na wszystkich szczeblach kształcenia.²

Kształcenie uczniów niepełnosprawnych w szkołach ogólnodostępnych należało do jednego z głównych kierunków polityki oświatowej państwa w roku szkolnym 2012/2013. W roku szkolnym 2014/2015 realizowany będzie kierunek polityki oświatowej państwa pn. „Edukacja włączająca uczniów niepełnosprawnych”.

Włączanie uczniów niepełnosprawnych do kształcenia we wszystkich typach przedszkoli, szkół i placówek, w tym przedszkolach, szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych, umożliwia elastyczny system kształcenia w Polsce. Kształcenie uczniów niepełnosprawnych może się bowiem odbywać w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach specjalnych oraz ośrodkach. Dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim obowiązkiem rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązkiem szkolnym i obowiązkiem nauki spełniają poprzez udział w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych, organizowanych na podstawie orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych.

Uczniem niepełnosprawnym jest uczeń posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej, z uwagi na jeden z rodzajów niepełnosprawności określony w przepisach prawa³, tj. rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r.

- w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach, oraz
- w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych.

¹ Preambuła ustawy o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r. (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.).

² ustawa o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. poz.882).

³ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w specjalnych przedszkolach, szkołach i oddziałach oraz ośrodkach (Dz. U. z 2014 r. poz. 392) oraz rozporządzenie MEN z 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. z 2014 r. poz. 414).

Diagnozy potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia niepełnosprawnego dokonują specjaliści w poradni psychologiczno-pedagogicznej, którzy wskazując w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego zalecane formy kształcenia, wspierają rodziców w wyborze szkoły najbardziej odpowiedniej dla ich dziecka.

Natomiast decyzję o wyborze formy i miejsca kształcenia podejmują rodzice (opiekunowie prawni) dziecka, którzy zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej mają wyłączne prawo do decydowania o swoim dziecku, o ile prawo to nie zostanie im ograniczone lub nie zostaną go pozbawieni.

Szeroko rozumiana idea włączania uczniów niepełnosprawnych do kształcenia w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych zawiera się we wprowadzanych zmianach w zakresie organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i kształcenia specjalnego, których wdrażanie rozpoczęło się od września 2011 r.

— Niniejszy materiał informacyjny ma stanowić pomoc i inspirację dla dyrektorów szkół, kadry nauczycieli i specjalistów, pracowników kuratoriów oświaty, organów prowadzących, jak również rodziców dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, w zakresie organizacji efektywnego kształcenia uczniów niepełnosprawnych w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych oraz zapewnienia im wsparcia odpowiedniego do rozpoznanych potrzeb.

Materiał został przygotowany przez Ministerstwo Edukacji Narodowej we współpracy z Ośrodkiem Rozwoju Edukacji (ORE), Krajowym Ośrodkiem Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej (KOWEŻiU), Instytutem Badań Edukacyjnych (IBE) oraz Olimpiadami Specjalnymi.

— Zostały tu umieszczone linki do przykładów dobrych praktyk, ciekawych materiałów i wyników badań, które mogą stanowić wsparcie w realizacji zadań wynikających z przepisów prawa i inspirację do podejmowania wspólnych działań na rzecz dzieci/uczniów niepełnosprawnych przez nauczycieli, dyrektorów przedszkoli/szkół, pracowników poradni psychologiczno-pedagogicznych, rodziców, organów prowadzących oraz pracowników kuratoriów oświaty, organizacje i instytucje działające na rzecz dziecka i rodziny, a także wykaz aktów prawnych dotyczących edukacji uczniów niepełnosprawnych.

**Obowiązki organów prowadzących szkoły,
do których uczęszczają uczniowie niepełnosprawni**

Zgodnie z art. 71b ust. 5, 5a i 5b ustawy *o systemie oświaty* za zapewnienie kształcenia specjalnego ucznia niepełnosprawnego odpowiedzialna jest właściwa jednostka samorządu terytorialnego, do której zadań należy prowadzenie odpowiednio przedszkoli lub szkół danego typu i rodzaju. Zgodnie z przepisami art. 5 ust. 7 ww. ustawy organ prowadzący szkołę odpowiada za jej działalność i do jego zadań należy w szczególności:

- zapewnienie warunków działania szkoły, w tym bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki,
- wykonywanie remontów obiektów szkolnych oraz zadań inwestycyjnych w tym zakresie,

- zapewnienie obsługi administracyjnej, finansowej, w tym w zakresie wykonywania czynności, o których mowa w art. 4 ust. 3 pkt 2-6 ustawy z dnia 29 września 1994 r. *o rachunkowości*, oraz organizacyjnej szkoły lub placówki,
- wyposażenie szkoły w pomoce dydaktyczne i sprzęt niezbędny do pełnej realizacji programów nauczania, programów wychowawczych, przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów oraz wykonywania innych zadań statutowych.

Należy zaznaczyć, że z ogólnej kwoty części oświatowej subwencji ogólnej wyodrębnia się - zgodnie z art. 28 ust. 2 ustawy z dnia 13 listopada 2003 r. *o dochodach jednostek samorządu terytorialnego* (Dz. U. z 2010 r. Nr 80, poz. 526, z późn. zm.) - rezerwę części oświatowej subwencji ogólnej. Rezerwą części oświatowej subwencji ogólnej dysponuje minister właściwy do spraw finansów publicznych, po zasięgnięciu opinii ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania oraz reprezentacji jednostek samorządu terytorialnego. Na podstawie opracowanych na każdy rok kalendarzowy kryteriów podziału rezerwy części oświatowej subwencji ogólnej, jednostki samorządu terytorialnego korzystają z możliwości występowania z wnioskami o zwiększenie części oświatowej subwencji ogólnej.

Należy również dodać, że organy prowadzące publiczne i niepubliczne szkoły/placówki, do których uczęszczają uczniowie niepełnosprawni, otrzymują zwiększone środki finansowe w ramach podziału części oświatowej subwencji ogólnej, na podstawie wydawanego w każdym roku rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej *w sprawie sposobu podziału części oświatowej subwencji ogólnej dla jednostek samorządu terytorialnego*, uwzględniające zakres realizowanych przez daną jednostkę zadań oświatowych. Ww. środki przeznaczone są m.in. na zapewnienie odpowiedniego wyposażenia w sprzęt specjalistyczny i pomoce dydaktyczne, niezbędne z uwagi na potrzeby ucznia niepełnosprawnego.

▪ **Likwidacja barier architektonicznych**

W roku 2014 wysokość rezerwy części oświatowej subwencji ogólnej wynosi 0,4 %. Jednym z kryteriów podziału jest dofinansowanie remontów bieżących mających na celu likwidację barier architektonicznych w odniesieniu do uczniów niepełnosprawnych. Dofinansowanie nie obejmuje refundacji wydatków poniesionych przez JST na remonty już wykonane. Nieprzekraczalne terminy składania wniosków to: 27 czerwca 2014 r. – I tura, 10 października 2014 r. – II tura.

Obowiązki gmin w zakresie zapewnienia bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dzieci/uczniów niepełnosprawnych

Zgodnie z art. 14a ust. 4 i 4a ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* obowiązkiem gminy jest zapewnienie niepełnosprawnym dzieciom pięcioletnim oraz dzieciom objętym wychowaniem przedszkolnym z uwagi na odroczenie realizacji obowiązku szkolnego bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższego przedszkola, oddziału przedszkolnego w szkole podstawowej, innej formy wychowania przedszkolnego lub ośrodka (umożliwiającego dzieciom z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego) albo zwrot kosztów przejazdu dziecka i opiekuna na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta)

i rodzicami, opiekunami lub opiekunami prawnymi, jeżeli dowożenie zapewniają rodzice, opiekunowie lub opiekunowie prawni.

Przez najbliższe przedszkole, oddział przedszkolny w szkole podstawowej, inną formę wychowania przedszkolnego rozumie się przedszkole, oddział przedszkolny w szkole podstawowej, inną formę wychowania przedszkolnego zapewniające dziecku realizację orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego położone najbliżej jego miejsca zamieszkania.

Zgodnie z art. 17 ust. 3a ustawy o systemie oświaty obowiązkiem gminy jest:

- zapewnienie uczniom niepełnosprawnym, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym - także do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, nie dłużej jednak niż do ukończenia 21. roku życia (*podstawa: orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane z uwagi na niepełnosprawność*);
- zapewnienie dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi, bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do ośrodka umożliwiającego tym dzieciom i młodzieży realizację rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, nie dłużej jednak niż do ukończenia 25. roku życia (*podstawa: odpowiednio orzeczenie o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych lub orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane z uwagi na niepełnosprawności sprzężone, w tym upośledzenie umysłowe*);
- zwrot kosztów przejazdu ww. dzieci i młodzieży oraz opiekunów do przedszkola, szkoły lub ośrodka, na zasadach określonych w umowie zawartej między wójtem (burmistrzem, prezydentem miasta) i rodzicami, opiekunami lub opiekunami prawnymi ucznia, jeżeli dowożenie i opiekę zapewniają rodzice, opiekunowie lub opiekunowie prawni.

Przez najbliższą szkołę rozumie się szkołę zapewniającą uczniowi realizację orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego położoną najbliżej jego miejsca zamieszkania.

Ustawa o systemie oświaty nie reguluje szczegółowo trybu zawierania umów oraz ich treści, w tym liczby możliwych przejazdów rodzica (opiekuna prawnego), który dowozi dziecko na zajęcia do przedszkola/szkoły/placówki w ciągu dnia lub w ciągu tygodnia oraz z przedszkola/szkoły/placówki do domu, w związku z tym, warunki umowy powinny być określone i zaakceptowane przez obie strony – gminę i rodziców (opiekunów prawnych), w tym dotyczy to również wysokości kosztów dowożenia dziecka/ucznia. W sytuacji, gdy strony nie podpiszą umowy, obowiązek zorganizowania dowozu dziecka/ucznia należy do gminy.

Obowiązki szkoły do której uczęszcza uczeń niepełnosprawny

1. Kadra

Przepisy prawa oświatowego umożliwiają zatrudnianie nauczycieli, specjalistów, jak i personelu pomocniczego, wspierających organizację kształcenia uczniów niepełnosprawnych.

- ***Nauczyciele i specjaliści***

Kwestie związane z zatrudnianiem nauczycieli i specjalistów w przedszkolach, szkołach i placówkach kształcących uczniów niepełnosprawnych regulują przepisy ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz. U. z 2014 r. poz. 191). oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. *w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1207).

Na podstawie przepisu § 6 ust. 4 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. *w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych* (Dz. U. z 2014 r. poz. 414), w szkołach ogólnodostępnych, za zgodą organu prowadzącego można zatrudnić dodatkowo nauczycieli posiadających kwalifikacje w zakresie pedagogiki specjalnej, w celu współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych. Dyrektor przedszkola lub szkoły, uwzględniając indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne uczniów niepełnosprawnych wskazuje zakres zadań nauczycieli zatrudnionych dodatkowo, zajęcia przez nich prowadzone oraz zajęcia, w których nauczyciele ci uczestniczą. Powyższa kompetencja dyrektora pozwala na odpowiednią organizację pracy, która powinna uwzględniać potrzeby uczniów niepełnosprawnych, co przyczynia się do osiągania przez nich optymalnych efektów kształcenia.

- ***Pomoc nauczyciela***

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. *w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół* (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.) zatrudnia się pomoc nauczyciela w szkołach specjalnych i oddziałach specjalnych w szkołach ogólnodostępnych dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, z niepełnosprawnością ruchową, z autyzmem i niepełnosprawnościami sprzężonymi w klasach I-IV. W uzasadnionych przypadkach pomoc nauczyciela można również zatrudnić w klasach V-VI.

Jednym z zadań dyrektora szkoły lub placówki, zgodnie z art. 39 ust. 3 pkt 1 ustawy o systemie oświaty, jest decydowanie w sprawach zatrudniania i zwalniania nauczycieli oraz innych pracowników szkoły lub placówki. Zatem dyrektor szkoły, w porozumieniu z organem prowadzącym, zgodnie z Kodeksem Pracy, może zatrudnić w szkole pracownika niepedagogicznego i określić dla niego zakres obowiązków. Z zakresu tego może wynikać wykonywanie określonych zadań i czynności na rzecz uczniów z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi oraz uczniów niepełnosprawnych uczęszczających do przedszkoli i szkół ogólnodostępnych.

- ***Asystent osoby niepełnosprawnej***

W rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2010 r. *w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania* (Dz. U. z 2014 r. poz. 760) wprowadzono zawód asystenta osoby niepełnosprawnej. Zadaniem asystenta osoby niepełnosprawnej jest umożliwienie tej osobie aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, wykonywanie usług opiekuńczych i pomoc rodzinie niepełnosprawnego.

Możliwość zatrudnienia asystenta osoby niepełnosprawnej wynika z art. 50 ust. 7 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2013 r. poz. 182, z późn. zm.) i rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 22 września 2005 r. w sprawie *specjalistycznych usług opiekuńczych* (Dz. U. Nr 189, poz. 1598, z późn. zm.), a nie przepisów prawa oświatowego.

Na podstawie ww. przepisów rodzice ucznia posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego mogą wystąpić do właściwego ośrodka pomocy społecznej z wnioskiem o zatrudnienie dla niego asystenta osoby niepełnosprawnej.

- **Asystent nauczyciela i wychowawcy**

Od 1 września 2014 roku dyrektorzy szkół podstawowych ogólnodostępnych, integracyjnych i specjalnych mają możliwość zatrudnienia asystenta nauczyciela prowadzącego zajęcia w klasach I-III oraz asystenta wychowawcy świetlicy.

Do zadań asystenta nauczyciela lub asystenta wychowawcy świetlicy należy wspieranie nauczyciela lub osoby niebędącej nauczycielem posiadającej przygotowanie uznane przez dyrektora szkoły za odpowiednie do prowadzenia danych zajęć, prowadzących zajęcia dydaktyczne, wychowawcze i opiekuńcze lub wspieranie wychowawcy świetlicy. Asystent wykonuje zadania wyłącznie pod kierunkiem nauczyciela lub osoby niebędącej nauczycielem. Asystentowi nie powierza się zadań określonych dla nauczycieli posiadających kwalifikacje z zakresu pedagogiki specjalnej zatrudnianych dodatkowo w celu współorganizowania kształcenia integracyjnego oraz współorganizowania kształcenia uczniów niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie oraz zagrożonych niedostosowaniem społecznym.

Asystent nauczyciela musi mieć wykształcenie co najmniej na poziomie wymaganym do zajmowania stanowiska nauczyciela w szkole podstawowej oraz przygotowanie pedagogiczne.

Jest on zatrudniany na zasadach określonych w Kodeksie Pracy, z tym że ustalone wynagrodzenie nie może być wyższe niż przewidziane dla nauczyciela dyplomowanego.

2. Realizacja podstawy programowej kształcenia ogólnego

Uczniowie niepełnosprawni realizują podstawę programową kształcenia ogólnego, określoną przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie *podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. poz. 977, z późn. zm.).

Uczniowie pełnosprawni oraz niepełnosprawni, których rozwój intelektualny jest prawidłowy dla wieku lub kształtuje się na poziomie upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim, realizują tę samą podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, gimnazjum oraz szkoły ponadgimnazjalnej danego typu (odpowiednio zasadniczej szkoły zawodowej, liceum ogólnokształcącego, technikum lub szkoły policealnej) oraz odpowiednio podstawę programową kształcenia w zawodach określoną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie *podstawy programowej kształcenia w zawodach* (Dz. U. poz. 184).

Natomiast uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym realizują odrębną podstawę programową kształcenia ogólnego, określoną w załączniku nr 3 i 7 (podstawa programowa dla szkoły podstawowej i gimnazjum oraz dla szkoły przysposabiającej do pracy) do powyższego rozporządzenia. Edukacja tych uczniów polega bowiem na integralnej

realizacji funkcji dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkoły, z uwzględnieniem specyficznych form i metod pracy oraz zasad nauczania, opisanych przez współczesne nauki społeczno-pedagogiczne. Specyfika kształcenia uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym polega na nauczaniu i wychowaniu całościowym, zintegrowanym, opartym na wielozmysłowym poznawaniu otaczającego świata – w całym procesie edukacji.

W stosunku do uczniów, zwłaszcza uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu znacznym, przez cały okres kształcenia w szkole podstawowej, a następnie w gimnazjum, działania edukacyjne są ukierunkowane na zaspokajanie indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych tych uczniów, odpowiednio do ich możliwości psychofizycznych i przy uwzględnieniu ich tempa rozwoju.

W związku z tym, edukacja uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym opiera się na indywidualnych programach edukacyjno-terapeutycznych, opracowanych przez nauczycieli i specjalistów pracujących z tymi uczniami.

Natomiast dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizują obowiązek rocznego wychowania przedszkolnego, obowiązek szkolny i obowiązek nauki w formie zespołowych lub indywidualnych zajęć rewalidacyjno-wychowawczych.

Zajęcia te są organizowane dla dzieci i młodzieży w wieku od 3 do 25 lat, we współpracy z rodzicami (prawnymi opiekunami), na podstawie orzeczenia o potrzebie zajęć rewalidacyjno-wychowawczych zespołowych/indywidualnych, wydanego przez zespół orzekający działający w publicznej poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym publicznej poradni specjalistycznej.

Celem zajęć rewalidacyjno-wychowawczych jest wspomaganie rozwoju dzieci i młodzieży, rozwijanie zainteresowania otoczeniem oraz uzyskiwanie, na miarę ich możliwości, niezależności od innych osób w funkcjonowaniu w codziennym życiu.

3. Indywidualizacja nauczania

Obowiązek indywidualizacji procesu nauczania został wskazany w przepisach art. 1 pkt. 4 - 6 ustawy o systemie oświaty, których uszczegółowieniem są regulacje zawarte w rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej dotyczących podstawy programowej kształcenia ogólnego, warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów, organizowania kształcenia specjalnego, organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej i nadzoru pedagogicznego. Przedszkola, szkoły i placówki zobligowane są do rozpoznania potrzeb rozwojowych i edukacyjnych uczniów oraz udzielania im wsparcia po stwierdzeniu takiej potrzeby.

Indywidualizacja przejawia się w dostosowywaniu do potrzeb i możliwości uczniów strategii edukacyjnych i wychowawczych, wykorzystywanych w codziennej pracy z uczniem, na każdych zajęciach prowadzonych przez nauczycieli. Indywidualizacja procesu kształcenia uczniów niepełnosprawnych polega na realizacji indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, możliwości przedłużenia okresu kształcenia na każdym etapie edukacyjnym, a także w dostosowywaniu form i warunków przeprowadzania sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych.

Nauczyciel powinien umożliwić uczniom wybór sposobów osiągnięcia celów i metod zdobywania wiedzy i umiejętności poprzez dostosowywanie tempa zajęć, metod i form pracy, tak by

zarówno angażować każdego ucznia z osobna, jak i organizować pracę całej klasy. Indywidualizacja jest przede wszystkim sposobem pracy z każdym uczniem, w tym ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, w każdym oddziale i na każdych zajęciach.

4. Indywidualny program edukacyjno–terapeutyczny (IPET)

Proces kształcenia ucznia niepełnosprawnego dostosowany jest do jego indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz jego możliwości psychofizycznych niezależnie od typu i rodzaju szkoły do jakiej uczęszcza. Dla każdego dziecka niepełnosprawnego w przedszkolu i szkole ogólnodostępnej opracowywany jest indywidualny program edukacyjno–terapeutyczny (IPET), który zawiera:

- zakres i sposób dostosowania wymagań edukacyjnych wynikających z programu nauczania do indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych ucznia, o których mowa w przepisach w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych, w szczególności przez zastosowanie odpowiednich metod i form pracy z uczniem;
- zintegrowane działania nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, w tym w przypadku ucznia niepełnosprawnego – działania o charakterze rewalidacyjnym;
- formy i okres udzielania uczniowi pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz wymiar godzin, w którym poszczególne formy pomocy będą realizowane, ustalone przez dyrektora przedszkola lub szkoły zgodnie z przepisami w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach;
- działania wspierające rodziców ucznia oraz, w zależności od potrzeb, zakres współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi, młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi, młodzieżowymi ośrodkami socjoterapii, placówkami doskonalenia nauczycieli, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży;
- zajęcia rewalidacyjne, resocjalizacyjne i socjoterapeutyczne oraz inne zajęcia, odpowiednie ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, a w przypadku ucznia gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej – także działania z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego i sposób realizacji tych działań;
- zakres współpracy nauczycieli i specjalistów z rodzicami ucznia w celu zapewnienia:
 - realizacji zaleceń zawartych w orzeczeniu o potrzebie kształcenia specjalnego,
 - odpowiednich, ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, warunków do nauki, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych,
 - zajęć specjalistycznych, o których mowa w przepisach w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach,
 - innych zajęć odpowiednich ze względu na indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne oraz możliwości psychofizyczne ucznia, w szczególności zajęć rewalidacyjnych, resocjalizacyjnych i socjoterapeutycznych,

- przygotowania uczniów do samodzielności w życiu dorosłym.

5. Organizacja zajęć rewalidacyjnych

Uczeń niepełnosprawny, niezależnie od rodzaju przedszkola oraz typu i rodzaju szkoły do jakiej uczęszcza, jest obejmowany zajęciami rewalidacyjnymi. Są to zajęcia o charakterze terapeutycznym, wspomagającym rozwój dziecka niepełnosprawnego (nie należy ich mylić z zajęciami z zakresu pomocy psychologiczno-pedagogicznej).

W przepisach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w *sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. poz. 204, z późn. zm.), ustalono obowiązkowy wymiar tych zajęć w szkole w zależności od jej typu i rodzaju.

6. Zapewnienie pomocy psychologiczno-pedagogicznej

System oświaty zapewnia każdemu dziecku uczęszczającemu do przedszkola, szkoły lub placówki wsparcie w rozwoju i pomoc psychologiczno-pedagogiczną stosownie do jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych. Szczegółowe regulacje w tym zakresie zostały określone w przepisach rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w *sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach* (Dz. U. poz. 532).

W przypadku ucznia niepełnosprawnego posiadającego orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego planowanie i koordynowanie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej należy do zadań zespołu nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem.

Koordynacja udzielania pomocy należy do zadań wychowawcy klasy lub innej osoby wskazanej przez dyrektora szkoły. Spotkania zespołu odbywają się w miarę potrzeb.

Podstawą do uruchomienia pomocy dziecku jest rozpoznanie jego potrzeb rozwojowych i edukacyjnych w tym zakresie – dostrzeżenie zarówno trudności dziecka, jak i jego szczególnych uzdolnień w celu udzielenia odpowiedniego wsparcia należy do podstawowych zadań nauczycieli i specjalistów prowadzących zajęcia z uczniem, ale także do innych osób, które na co dzień stykają się z dzieckiem i jego problemami – dyrektora, pomocy nauczyciela, asystenta edukacji romskiej, pielęgniarki środowiska nauczania i wychowania lub higienistki szkolnej, kuratora sądowego czy asystenta rodziny.

Pomocy psychologiczno-pedagogicznej udzielają uczniom nauczyciele, wychowawcy grup wychowawczych oraz specjaliści. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole realizowana jest w trakcie bieżącej pracy z uczniami oraz w formach:

- 1) klas terapeutycznych;
- 2) zajęć rozwijających uzdolnienia;
- 3) zajęć dydaktyczno-wyrównawczych;
- 4) zajęć specjalistycznych (korekcyjno-kompensacyjnych, logopedycznych, socjoterapeutycznych oraz innych zajęć o charakterze terapeutycznym);
- 5) zajęć związanych z wyborem kierunku kształcenia i zawodu oraz planowaniem kształcenia i kariery zawodowej - w przypadku uczniów gimnazjum i szkół ponadgimnazjalnych;
- 6) warsztatów;
- 7) porad i konsultacji.

Pomoc psychologiczno-pedagogiczna udzielana jest także rodzicom uczniów oraz nauczycielom, w formie porad, konsultacji, warsztatów i szkoleń.

Dyrektor szkoły organizując pomoc psychologiczno-pedagogiczną współpracuje w tym zakresie z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi, w tym poradniami specjalistycznymi, rodzicami uczniów, placówkami doskonalenia nauczycieli, innymi przedszkolami, szkołami i placówkami, a także organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży.

7. Dostosowanie warunków i formy sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych

Uczniowie oraz absolwenci niepełnosprawni posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, przystępują do sprawdzianu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w szkole podstawowej, egzaminu przeprowadzanego w ostatnim roku nauki w gimnazjum, egzaminu maturalnego, egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe oraz egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie, w warunkach i formie dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych. Dostosowanie to polega w szczególności na:

- zminimalizowaniu ograniczeń wynikających z niepełnosprawności, wykorzystaniu odpowiedniego sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych,
- odpowiednim przedłużeniu czasu przewidzianego na przeprowadzenie sprawdzianu lub egzaminu,
- zapewnieniu obecności w czasie sprawdzianu lub egzaminu specjalisty z zakresu danej niepełnosprawności, jeżeli jest to niezbędne dla uzyskania właściwego kontaktu z uczniem lub absolwentem lub pomocy w obsłudze sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych.

Sprawdzian oraz egzaminy, do których przystępują uczniowie, również niepełnosprawni, organizowane są na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.). Dla uczniów niepełnosprawnych opracowywane są odrębne zestawy zadań lub arkusze egzaminacyjne, dostosowane do ich dysfunkcji wynikających z niepełnosprawności.

Ponadto uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi mogą przystąpić do sprawdzianu i egzaminu zewnętrznego w warunkach dostosowanych do ich indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych.

Każdego roku, na podstawie informacji Dyrektora Centralnej Komisji Egzaminacyjnej podanej do publicznej wiadomości na stronie internetowej Centralnej Komisji Egzaminacyjnej, dotyczącej możliwych sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania ww. sprawdzianu i egzaminów zewnętrznych, rada pedagogiczna, a w przypadku absolwentów którzy ukończyli szkołę przed danym rokiem – dyrektor szkoły jako przewodniczący szkolnego zespołu egzaminacyjnego, wskazuje spośród wskazanych w komunikacie sposób lub sposoby dostosowania tych warunków do potrzeb danego ucznia lub absolwenta niepełnosprawnego.

Zauważyć należy, że niezależnie od wskazanych w komunikacie sposobów dostosowania warunków i form przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów zewnętrznych, w szczególnych

przypadkach, w tym nieujętych we wskazanym w komunikacie sposobach dostosowania, decyzję o sposobach dostosowania warunków przeprowadzania sprawdzianu lub egzaminu zewnętrznego do potrzeb ucznia podejmuje – po uzgodnieniu z radą pedagogiczną – dyrektor szkoły, jako przewodniczący szkolnego zespołu egzaminacyjnego, w porozumieniu z właściwą okręgową komisją egzaminacyjną.

8. Ujednolicone zasady adaptacji podręczników oraz uaktualniona notacja brajlowska

MEN rekomenduje ujednolicone zasady adaptacji i notacji do stosowania w przygotowywaniu podręczników brajlowskich oraz innych materiałów dydaktycznych, w tym zestawów zadań i arkuszy egzaminacyjnych dla uczniów niewidomych oraz w druku powiększonym dla uczniów słabowidzących.

W efekcie pracy zespołu eksperckiego powstały następujące dokumenty, które dostępne są na stronie internetowej [ORE](#).

Materiały do wykorzystania przez nauczycieli, rodziców i innych pracowników oświaty

1. Modele pracy z uczniami niepełnosprawnymi

W okresie od 1 marca 2010 r. do 31 grudnia 2011 r. realizowany był projekt systemowy „Podniesienie efektywności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi”, którego celem było zapewnienie świadczenia pomocy psychologiczno-pedagogicznej jak najbliższej dziecka/ucznia, w środowisku jego nauczania i wychowania oraz poprawa jakości systemu kształcenia i wychowania uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

Ministerstwo Edukacji Narodowej przeszkoliło prawie 500 liderów zmian w obszarze organizacji kształcenia specjalnego oraz udzielania uczniom pomocy psychologiczno-pedagogicznej w nowej formule. Liderzy mogą pomóc w dobrym przygotowaniu się do prawidłowego wdrażania nowych regulacji prawnych, przybliżyć model pracy z uczniem ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi i odpowiedzieć na pojawiające się w związku z tym pytania.

W ramach projektu opracowano modele pracy z uczniem z różnymi rodzajami niepełnosprawności:

- model pracy z uczniem niesłyszącym i słabosłyszącym,
- model pracy z uczniem niewidomym i słabowidzącym,
- model pracy z uczniem z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją,
- model pracy z uczniem z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim,
- model pracy z uczniem z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym,
- kształcenie uczniów z niepełnosprawnością sprzężoną,
- model pracy z uczniem z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera.

[Materiały informacyjne i szkoleniowe](#) wypracowane w projekcie dostępne są na portalu [Scholaris](#).

2. Publikacje i materiały [dostępne na stronie internetowej ORE](#):

- Z cyku „One są wśród nas – Dziecko z autyzmem w szkole i przedszkolu” seria 1,
- Z cyku „One są wśród nas – Dziecko z autyzmem i zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu” seria 2,
- „Budowanie koalicji na rzecz ucznia niepełnosprawnego w Zespole Szkół Ogólnodostępnych w Stargardzie Szczecińskim”,
- „Model wspomagania uczniów z dysfunkcją wzroku, uczęszczających do płockich szkół ogólnodostępnych”,
- „Dostosowanie zestawów zadań i arkuszy egzaminacyjnych do potrzeb uczniów niewidomych i słabowidzących”,
- „Edukacja włączająca zadaniem na dziś polskiej szkoły”,
- „Edukacja włączająca – przyszłość polskiej edukacji”,
- „Finansowanie edukacji ucznia z niepełnosprawnością”,
- „Jak promować jakość w edukacji włączającej”,
- „Kształcenie uczniów niepełnosprawnych”,
- „Poradnik dla nauczycieli i specjalistów edukacji włączającej oraz rodziców dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością opracowany w ramach pomocy dla Gruzji”,
- „Strategie interakcyjne i kooperacyjne w procesie integracji społecznej uczniów z dysfunkcją wzroku w szkołach ogólnodostępnych i integracyjnych”,
- „Projekt PROM - system pomysłnej adaptacji szkole - budowanie współpracy pomiędzy przedszkolem a szkołą”,
- „Adaptacja ilustracji, zdjęć i innych elementów graficznych do potrzeb uczniów słabowidzących”,
- „Wsparcie dla dziecka ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w adaptacji przedszkolnej”,
- „Samorządy i administracja rządowa na rzecz osób niepełnosprawnych” – Informator dla rodziców dotyczący uprawnień dzieci z niepełnosprawnością.

3. Kształcenie zawodowe uczniów niepełnosprawnych – do wykorzystania przez nauczycieli, rodziców i innych pracowników oświaty

Podstawowe dwie publikacje, które mogą zostać wykorzystane przez pracowników oświaty i rodziców, którzy udzielają wsparcia uczniom dokonujących wyborów edukacyjno-zawodowych to:

- [ABC doradcy zawodowego. Poradnictwo zawodowe dla osób niepełnosprawnych. Materiały dla szkolnego doradcy zawodowego](#)
- [Informator o zawodach szkolnictwa zawodowego](#)

W publikacjach tych można znaleźć informacje dotyczące: zawodów które można zdobyć w różnych typach szkół ponadgimnazjalnych, najczęściej występujących schorzeń

i nieprawidłowości w stanie zdrowia, przeciwwskazań zdrowotnych do wykonywania zawodów, wskazówki do pracy z uczniami z niepełnosprawnościami i ich rodzicami.

Poniższe publikacje stanowią uzupełnienie wiedzy z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego. Nie są one nakierowane stricte na grupę docelową.

- [Od aktora do autora. Wspieranie młodzieży w konstruowaniu własnej kariery](#)
- [Warsztat diagnostyczny doradcy zawodowego. Przewodnik dla nauczyciela i doradcy](#)
- [Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli](#)
- [ABC doradcy zawodowego. Rozmowa doradcza](#)
- [Poradnictwo kariery przez całe życie](#)
- [Rozwijam skrzydła. Poradnik metodyczny dla wychowawców gimnazjum w zakresie doradztwa zawodowego](#)
- [Jak pomóc rozwijać skrzydła? Broszura dla rodziców uczniów gimnazjum](#)
- [Poradnictwo zawodowe w gimnazjum](#)
- [ABC poradnictwa zawodowego w szkole](#)
- [Od marzeń do kariery. Poradnik dla uczniów i absolwentów szkół ponadgimnazjalnych](#)
- [e-Gazetki o zawodach](#)
- [Pomagam mojemu dziecku wybrać zawód i szkołę ponadgimnazjalną. Broszura dla rodziców](#)
- [Kształcenie zawodowe i ustawiczne. Vademecum](#)
- [Edukacyjna Przestrzeń Wirtualna dla doradców zawodowych \(forum metodyczne\)](#)

Inne publikacje dotyczące doradztwa edukacyjno-zawodowego dostępne są na stronach:

- <http://www.euroguidance.pl/index.php?id=ksiazki>
- <http://new.koweziu.edu.pl/publikacje/item/58-poradnictwo-zawodowe>

Plakaty informacyjne oraz materiały prasowe (wkładki do dzienników) nt. wyboru ścieżek edukacyjnych znajdują się na stronie KOWEzIU w zakładce [Promocja/Materiały edukacyjne](#)

Filmy nt. doradztwa zawodowego, wyboru ścieżki edukacyjnej i zawodowej oraz filmy o zawodach są dostępne na stronie KOWEzIU w zakładce [Promocja/Filmy](#)

Wskazane wyżej materiały promocyjno-informacyjne ułatwiające wybór ścieżki kariery są również dostępne na stronie KOWEzIU w tzw. [Strefie Ucznia](#)

Cennym źródłem materiałów informacyjnych nt. doradztwa edukacyjno-zawodowego jest czasopismo elektroniczne KOWEzIU „Edukator Zawodowy”, w którym funkcjonuje [osobny dział tematyczny](#) poświęcony poradnictwu zawodowemu

Bieżące informacje nt. aktywności Krajowego Ośrodka w zakresie poradnictwa edukacyjno-zawodowego znajdują się na stronie internetowej KOWEzIU (www.koweziu.edu.pl) oraz stronie projektu Euroguidance Poland/Eurodoradztwo Polska (www.euroguidance.pl, <https://www.facebook.com/pages/Euroguidance-Polska/174128089276413>).

4. Materiały dostępne na stronach IBE:

- [Raport o stanie edukacji 2010, rozdział 7. Edukacja a spójność społeczna, podrozdział 7.2.6 Niepełnosprawność oraz specjalne potrzeby edukacyjne.](#)
- Analizy IBE/05/2012, [Gminy wobec wyzwań oświatowych - przykłady strategicznych działań samorządów w zakresie edukacji,](#)
- Wiszejko-Wierzbicka Dorota (2012), [Specjalne potrzeby ucznia czy szkoły? Przewodnik po edukacji włączającej pomocą w rozwijaniu kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły](#)
- Projekt pt. [Badanie ścieżek edukacyjnych niepełnosprawnych dzieci, uczniów i absolwentów,](#)
- Projekt pt. [Włączający system edukacji i rynku pracy – rekomendacje dla polityki publicznej.](#)

5. Europejska Agencja ds. Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej (European Agency for Special Needs and Inclusive Education)

Ministerstwo Edukacji Narodowej od 2006 r. jest członkiem Europejskiej Agencji ds. Specjalnych Potrzeb i Edukacji Włączającej. Europejska Agencja jest niezależną i samorządną organizacją, ustanowioną przez kraje członkowskie do działania w zakresie współpracy w dziedzinie edukacji uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Agencja posiada obecnie przedstawicieli z 28 krajów europejskich i jest finansowana przez ministerstwa krajów członkowskich oraz ze środków Komisji Europejskiej w ramach Programu Uczenia się przez Całe Życie (LLP), jako jedna z sześciu instytucji realizujących cele o znaczeniu europejskim w dziedzinie edukacji (program Jean Monnet).

Obecnie kraje członkowskie Agencji to: Austria, Belgia (społeczność flamandzka i francuskojęzyczna), Cypr, Czechy, Dania, Estonia, Finlandia, Francja, Niemcy, Grecja, Węgry, Islandia, Irlandia, Włochy, Łotwa, Litwa, Luksemburg, Malta, Holandia, Norwegia, Polska, Portugalia, Słowenia, Hiszpania, Słowacja, Szwecja, Szwajcaria oraz Wielka Brytania (Anglia, Irlandia Północna, Szkocja i Walia).

Agencja realizuje swoje działania m.in. poprzez realizację projektów, których celem jest wymiana doświadczeń krajów członkowskich Agencji i upowszechnianie dobrych praktyk w obszarze efektywnego kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, ze szczególnym uwzględnieniem edukacji włączającej, oraz opracowanie rekomendacji dla polityki krajowych w tym obszarze.

Efektom każdego z realizowanych projektów są raporty, które tłumaczone są na języki narodowe krajów członkowskich.

Na stronie Europejskiej Agencji [dostępne są publikacje w języku polskim.](#)

Jednym z cyklicznie realizowanych przedsięwzięć Europejskiej Agencji jest także organizowanie Wysłuchania Młodzieży w Parlamencie Europejskim, których celem jest poznanie doświadczeń i oczekiwań dotyczących edukacji włączającej młodych ludzi, zarówno z niepełnosprawnością, jak i ich pełnosprawnych rówieśników.

W 2011 r., podczas polskiej prezydencji w UE, odbyło się III Wysłuchanie Młodzieży, w którym uczestniczyło 31 delegatów młodzieży z 27 krajów. [Więcej na ten temat](#)

1. Współpraca z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, w tym poradnią specjalistyczną

Profesjonalne wsparcie w rozwiązywaniu problemów edukacyjno-wychowawczych poprzez prowadzenie działań diagnostycznych, terapeutycznych, wydawanie opinii i orzeczeń, a także realizację działań profilaktycznych, oferowane jest w systemie oświaty przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne. Odbiorcy usług poradni to zarówno dzieci – w wieku już od urodzenia, młodzież, rodzice, jak i nauczyciele.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie *szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz. U. poz. 199) do zadań publicznych poradni należy:

- diagnozowanie dzieci i młodzieży;
- udzielanie pomocy bezpośredniej uczniom oraz rodzicom;
- realizacja zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki, w tym wspieraniu nauczycieli w rozwiązywaniu problemów dydaktyczno-wychowawczych;
- wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek.

Udzielanie bezpośredniej pomocy dzieciom i młodzieży oraz rodzicom przez poradnie psychologiczno-pedagogiczne polega w szczególności na:

- prowadzeniu terapii dzieci i młodzieży oraz ich rodzin;
- wspieraniu dzieci i młodzieży wymagających pomocy psychologiczno-pedagogicznej lub pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu oraz w planowaniu kształcenia i kariery zawodowej;
- udzielaniu pomocy rodzicom w rozpoznawaniu potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży oraz w rozwiązywaniu problemów edukacyjnych i wychowawczych.

Realizowanie przez poradnie zadań profilaktycznych oraz wspierających wychowawczą i edukacyjną funkcję przedszkola, szkoły i placówki polega w szczególności na:

- 1) udzielaniu nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom pomocy w rozpoznawaniu indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i młodzieży, w tym w rozpoznawaniu ryzyka wystąpienia specyficznych trudności w uczeniu się u uczniów klas I-III szkoły podstawowej, planowaniu i realizacji zadań z zakresu doradztwa edukacyjno-zawodowego oraz rozwijaniu zainteresowań i uzdolnień uczniów;
- 2) współpracy z przedszkolami, szkołami i placówkami w udzielaniu i organizowaniu przez przedszkola, szkoły i placówki pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz opracowywaniu i realizowaniu indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych oraz indywidualnych programów zajęć rewalidacyjno-wychowawczych;
- 3) udzielaniu nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych lub specjalistom pomocy w rozwiązywaniu problemów dydaktycznych i wychowawczych;
- 4) podejmowaniu działań z zakresu profilaktyki uzależnień i innych problemów dzieci i młodzieży;

- 5) prowadzeniu edukacji dotyczącej ochrony zdrowia psychicznego wśród dzieci i młodzieży, rodziców i nauczycieli;
- 6) udzielaniu, we współpracy z placówkami doskonalenia nauczycieli i bibliotekami pedagogicznymi, wsparcia merytorycznego nauczycielom, wychowawcom grup wychowawczych i specjalistom pracującym z dzieckiem.

Wśród zadań poradni, dotyczących wsparcia przedszkoli i szkół we właściwej organizacji kształcenia dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, wyróżnić należy również współpracę, na pisemny wniosek dyrektora przedszkola, szkoły lub placówki lub rodzica dziecka niepełnosprawnego albo pełnoletniego ucznia niepełnosprawnego, w określaniu niezbędnych warunków do nauki, sprzętu specjalistycznego i środków dydaktycznych, w tym z wykorzystaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych.

2. System kompleksowego wspomaganie szkół

Ministerstwo Edukacji Narodowej opracowało rozwiązania legislacyjne umożliwiające stworzenie systemu kompleksowego wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek w oparciu o trzy rodzaje instytucji - placówki doskonalenia nauczycieli, poradnie psychologiczno-pedagogiczne oraz biblioteki pedagogiczne. Regulacje w tym zakresie zawarte są w następujących rozporządzeniach Ministra Edukacji Narodowej:

- 1) z dnia 19 listopada 2009 r. w *sprawie placówek doskonalenia nauczycieli* (Dz. U. Nr 200, poz. 1537, z późn. zm.);
- 2) z dnia 1 lutego 2013 r. w *sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych* (Dz. U. poz. 199);
- 3) z dnia 28 lutego 2013 r. w *sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych* (Dz. U. poz. 369).

Ww. regulacje zobowiązują placówki doskonalenia nauczycieli i poradnie psychologiczno-pedagogiczne do:

- organizowania i prowadzenia wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek, w zakresie realizacji zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych polegającego na zaplanowaniu i przeprowadzeniu działań, których celem jest poprawa jakości pracy przedszkola, szkoły lub placówki, również w zakresie bezpieczeństwa. Wspomaganie przedszkoli, szkół i placówek obejmuje:
 - pomoc w diagnozowaniu potrzeb przedszkola, szkoły lub placówki,
 - ustalenie sposobów działania prowadzących do zaspokojenia potrzeb przedszkola, szkoły lub placówki,
 - zaplanowanie form wspomaganie i ich realizację,
 - wspólną ocenę efektów i opracowanie wniosków z realizacji zaplanowanych form wspomaganie;
- organizowania i prowadzenia sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli, wychowawców grup wychowawczych, zatrudnionych w szkołach i placówkach specjalistów udzielających pomocy psychologiczno-pedagogicznej oraz dyrektorów przedszkoli, szkół i placówek, którzy w zorganizowany sposób współpracują ze sobą w celu doskonalenia swojej pracy, w szczególności przez wymianę doświadczeń.

Oferta wspomaganie przedszkoli, szkół lub placówek tworzona przez placówki doskonalenia nauczycieli oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne:

- wynika z analizy indywidualnej sytuacji przedszkola, szkoły lub placówki,
- odpowiada na specyficzne potrzeby przedszkola, szkoły lub placówki,
- obejmuje cały proces wspomagania, poczynając od przeprowadzenia, we współpracy z przedszkolem, szkołą lub placówką, diagnozy jej potrzeb, przez pomoc w realizacji zaplanowanych działań, towarzyszenie w trakcie wprowadzanej zmiany, aż po wspólną ze szkołą lub placówką ocenę efektów i współpracę przy opracowaniu wniosków do dalszej pracy.

Również do zakresu działania bibliotek pedagogicznych wprowadzono zadania związane z organizacją i prowadzeniem wspomagania przedszkoli, szkół i placówek oraz sieci współpracy i samokształcenia dla nauczycieli i dyrektorów przedszkoli, szkół i placówek.

W powyżej opisany sposób wspomaganie będzie obowiązkowo realizowane od 1 stycznia 2016 r. Do tego czasu stosowanie nowych form wspomagania jest możliwe, ale nie obowiązkowe.

3. Wsparcie ze strony specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych

Zgodnie z przepisami § 26 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. *w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach* (Dz. U. Nr 109, poz. 631) oraz rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. *w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych* (Dz. U. z 2014 r. poz. 414), specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze współpracują z przedszkolami i szkołami ogólnodostępnymi w zakresie diagnozowania i rozwiązywania problemów dydaktyczno-wychowawczych uczniów niepełnosprawnych uczęszczających do tych przedszkoli i szkół.

Kształcenie uczniów niepełnosprawnych w praktyce

1. Odroczenie obowiązku szkolnego

Odroczenie realizacji obowiązku szkolnego następuje w drodze decyzji dyrektora szkoły podstawowej w rejonie której mieszka dziecko, na podstawie opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej (art. 16 ust. 4 ustawy o systemie oświaty).

Zgodnie z przepisami ustawy z dnia 24 kwietnia 2014 r. *o zmianie ustawy o systemie oświaty* (Dz. U. poz. 642), dyrektor publicznej szkoły podstawowej, w obwodzie której dziecko mieszka, a w przypadku gdy dziecko zostało przyjęte do szkoły podstawowej innej niż publiczna szkoła podstawowa, w obwodzie której mieszka, dyrektor szkoły podstawowej, do której zostało przyjęte dziecko, na wniosek rodziców, odracza spełnianie przez dziecko obowiązku szkolnego.

Do wniosku dołącza się opinię, z której wynika potrzeba odroczenia spełniania przez dziecko obowiązku szkolnego w danym roku szkolnym, wydaną przez publiczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną albo niepubliczną poradnię psychologiczno-pedagogiczną,

założoną zgodnie z art. 82 oraz zatrudniającą pracowników posiadających kwalifikacje określone dla pracowników publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych.

Wniosek składa się w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 6 lat. Odroczenie dotyczy roku szkolnego, w którym dziecko ma rozpocząć lub już rozpoczęło spełnianie obowiązku szkolnego.

Jeżeli dziecko zostało przyjęte do szkoły podstawowej innej niż publiczna szkoła podstawowa w obwodzie której mieszka i odroczone mu spełnianie obowiązku szkolnego, dyrektor szkoły podstawowej, do której dziecko zostało przyjęte, informuje dyrektora publicznej szkoły podstawowej w obwodzie której dziecko mieszka o odroczeniu spełniania tego obowiązku.

Powyższe przepisy stosuje się odpowiednio do odraczania spełniania obowiązku szkolnego dzieciom posiadającym orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, z tym że do wniosku dołącza się także orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego.

Dziecko któremu odroczone spełnianie obowiązku szkolnego, kontynuuje przygotowanie przedszkolne w przedszkolu lub w innej formie wychowania przedszkolnego, a dziecko posiadające orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego wydane ze względu na niepełnosprawności sprzężone, z których jedną z niepełnosprawności jest upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym lub znacznym, także w ośrodku umożliwiającym dzieciom i młodzieży, o których mowa w ust. 7, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację odpowiednio obowiązku rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki.

Odroczenie realizacji obowiązku szkolnego dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, zgodnie z art. 14 ust. 1a ustawy o systemie oświaty, może nastąpić nie dłużej niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 10 lat. Przepis ten obowiązuje do dnia 31 sierpnia 2014 r. W dniu 1 września 2014 r. w życie wchodzi nowe przepisy, które pozwalają na odroczenie realizacji obowiązku szkolnego dzieci posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, jednak nie dłużej niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym dziecko kończy 8 lat.

Należy pamiętać, że odroczenie dziecka niepełnosprawnego nie zawsze jest konieczne, tym bardziej nie zawsze wskazane ze względu na potrzeby rozwojowe i edukacyjne dziecka niepełnosprawnego jest odroczenie w maksymalnym wymiarze – w szkole jego kształcenie odbywa się przecież również w oparciu o indywidualny program edukacyjno-terapeutyczny, uwzględniający m. in. organizację zajęć rewalidacyjnych.

Każdorazowo decyzja o odroczeniu od obowiązku szkolnego dziecka niepełnosprawnego powinna być podejmowana pod kątem analizy jego aktualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych, w tym poziomu gotowości szkolnej dziecka.

2. Zwolnienie z nauki drugiego języka obcego

Przepisy § 10 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. *w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych* (Dz. U. nr 83, poz. 562, z późn. zm.) umożliwiają dyrektorowi szkoły zwolnienie z nauki drugiego języka obcego na podstawie orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego, orzeczenia o potrzebie indywidualnego nauczania lub opinii poradni psychologiczno-pedagogicznej, w tym poradni

specjalistycznej, ucznia z wadą słuchu, z głęboką dysleksją rozwojową, z afazją, z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera.

3. Przedłużanie okresu nauki

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. *w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. poz. 204, z późn. zm.), uczniom niepełnosprawnym można przedłużyć okres nauki na każdym etapie edukacyjnym o jeden rok, zwiększając proporcjonalnie wymiar godzin obowiązkowych zajęć edukacyjnych. Jeżeli kształcenie ucznia niepełnosprawnego odbywa się zgodnie z ramowymi planami nauczania określonymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. *w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* (Dz. U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.), okres nauki może być przedłużony zgodnie z przepisami tego rozporządzenia, co najmniej o 1 rok.

Uczniowie z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego mogą być kształceni nie dłużej niż do końca roku szkolnego w roku kalendarzowym, w którym uczeń kończy:

- 1) 18. rok życia – w przypadku szkoły podstawowej,
- 2) 21. rok życia – w przypadku gimnazjum,
- 3) 24. rok życia – w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej.

4. Dofinansowanie do podręczników szkolnych dostępnych na rynku – „Wyprawka szkolna”

Począwszy od 2010 roku dla uczniów słabowidzących, niesłyszących, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, zabezpieczane są środki finansowe w ramach rezerwy celowej nr 26 – *Realizacja Narodowego Programu Stypendialnego, w tym wyprawka szkolna*, co umożliwi dofinansowanie zakupu wybranych, wykorzystywanych w danej szkole podręczników do kształcenia ogólnego, w stopniu zabezpieczającym potrzeby tych uczniów. Wybór podręczników spośród wszystkich dostępnych na rynku należy do nauczyciela. Uczniowie ci realizują bowiem podstawę programową kształcenia ogólnego tę samą, co ich pełnosprawni rówieśnicy.

Zgodnie z przyjętym Rządowym programem pomocy uczniom „Wyprawka szkolna” w latach 2010 - 2012 z dofinansowania do zakupu podręczników w 2010 roku na zasadach określonych w programie, bez konieczności spełnienia kryterium dochodowego, mogli skorzystać uczniowie słabowidzący, niesłyszący, z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim, z niepełnosprawnościami sprzężonymi w przypadku, gdy jedną z niepełnosprawności była niepełnosprawność wymieniona wyżej, posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, o którym mowa w art. 71b ust. 3 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, uczęszczający do szkół dla dzieci i młodzieży.

Od 2013 r. z ww. programu korzystać mogą również uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym, posiadający orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, a od 2014 r. także uczniowie słabosłyszący, z niepełnosprawnością ruchową, w tym afazją, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, uczęszczający w roku szkolnym 2014/2015 do szkół podstawowych – z wyjątkiem klasy I, gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych, tj. zasadniczych szkół zawodowych, liceów ogólnokształcących, techników lub szkół specjalnych przysposabiających do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub do ogólnokształcących szkół muzycznych I stopnia –

z wyjątkiem klasy I, ogólnokształcących szkół muzycznych II stopnia, ogólnokształcących szkół sztuk pięknych, ogólnokształcących szkół baletowych lub liceów plastycznych.

W przypadku uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi, w przypadku gdy jedną z niepełnosprawności jest upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym lub znacznym, dofinansowanie obejmuje również zakup materiałów edukacyjnych, w szczególności, książki pomocnicze, karty pracy, ćwiczenia rewalidacyjne oraz opracowania wykorzystywane w edukacji przedszkolnej, które są wykorzystywane przez nauczycieli w procesie kształcenia tych uczniów.

Równocześnie uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz uczniowie z niepełnosprawnościami sprzężonymi, w przypadku gdy jedną z niepełnosprawności jest upośledzenie umysłowe w stopniu umiarkowanym lub znacznym uczęszczający do klasy I szkoły podstawowej mają prawo do otrzymania pomocy w formie pełnego dofinansowania do zakupu materiałów edukacyjnych, w przypadku gdy uczniowie ci nie korzystają z podręcznika do zajęć z zakresu edukacji: polonistycznej, matematycznej, przyrodniczej i społecznej, zapewnionego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania.

Szczegółowe informacje nt. ww. programu znajdują się [na stronie MEN](#).

5. Dofinansowanie podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych oraz słabowidzących

Ministerstwo Edukacji Narodowej, działając na podstawie art. 71d ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*, dofinansowuje podręczniki szkolne i książki pomocnicze przeznaczone dla uczniów niewidomych i słabowidzących w następujący sposób:

- ***Wykonanie adaptacji w systemie Braille'a i w druku powiększonym oraz wydruk podręczników szkolnych i książek pomocniczych***

Na zlecenie i ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej wykonywane są adaptacje podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych (w systemie Braille'a) i słabowidzących (w druku powiększonym) oraz w miarę posiadanych środków finansowych drukowane są wskazane przez szkoły adaptacje.

Na bieżąco (w ciągu całego roku) możliwe jest uzyskanie adaptacji podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych i słabowidzących, wybranych spośród wskazanych przez szkoły tytułów, dostosowanych do potrzeb uczniów niewidomych i słabowidzących.

Wersje elektroniczne podręczników wykonanych w systemie Braille'a i w druku powiększonym zamieszczane są na stronie internetowej Ośrodka Rozwoju Edukacji w specjalnie opracowanym systemie informatycznym, umożliwiającym dyrektorom szkół i placówek bieżące ich pobieranie oraz wydrukowanie w całości lub części, zgodnie z indywidualnymi potrzebami edukacyjnymi uczniów. W miarę posiadanych środków, podręczniki te są również drukowane na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej i przekazywane do szkół i placówek.

Dzięki realizacji zadania w ww. sposób, znacząco zwiększyła się liczba tytułów podręczników szkolnych, których adaptacja do potrzeb uczniów niewidomych i słabowidzących jest dostępna na bieżąco dla wszystkich szkół i placówek, do których uczęszczają ci uczniowie.

Adaptacje dostępne są nieodpłatnie na stronie [Ośrodka Rozwoju Edukacji](#).

- ***Dofinansowanie podręczników szkolnych i książek pomocniczych dla uczniów niewidomych w ramach Narodowego Programu Stypendialnego***

W latach 2011-2014 Ministerstwo Edukacji Narodowej wychodząc naprzeciw potrzebom szkół i placówek, pozyskało dodatkowe środki z rezerwy celowej nr 26 na wydruk, a w 2012, 2013 i 2014 r. również wykonanie adaptacji, podręczników szkolnych i książek pomocniczych wykonanych w systemie Braille'a.

Środki te przekazywane są, zgodnie z decyzją Ministra Finansów, organom prowadzącym szkoły i placówki, do których uczęszczają uczniowie niewidomi, w formie dotacji celowej z budżetu państwa na podstawie zawieranych przez MEN odpowiednio porozumień z jednostkami samorządu terytorialnego lub umów w przypadku podmiotów niepublicznych wyłonionych w drodze otwartego konkursu ofert na realizację zadania publicznego, będącymi organami prowadzącymi dla szkół do których uczęszczają uczniowie niewidomi.

Należy jednocześnie zaznaczyć, że podmioty podpisujące porozumienie (umowę) nie są zobowiązane do wniesienia finansowego wkładu własnego, gdyż całość kosztów zakupu, wydruku i adaptacji podręczników szkolnych i książek pomocniczych, realizowanego w ramach tych porozumień (umów) jest pokrywana z dotacji przekazywanej przez MEN.

Dzięki zastosowaniu takiego rozwiązania, dodatkowe środki z budżetu państwa są przekazywane na wykonanie dodatkowych adaptacji podręczników szkolnych i książek pomocniczych, wydruk i/lub zakup podręczników szkolnych i książek pomocniczych odpowiednio do rozpoznanych indywidualnych potrzeb uczniów niewidomych w tym zakresie w poszczególnych szkołach i placówkach. Umożliwia się bowiem udostępnienie tych podręczników w formie jak najbardziej właściwej dla każdego z tych uczniów, uwzględniającej również możliwości organizacyjne szkół lub placówek, do których uczęszczają uczniowie niewidomi. Zadanie to może być realizowane w różnych formach np. przez zakup usługi polegającej na wydruku podręczników szkolnych i książek pomocniczych, zakup materiałów niezbędnych do wydruku (papier, elementy oprawy podręcznika/książki, itp.) i wydrukowanie podręczników szkolnych oraz książek pomocniczych (lub zlecenie wydrukowania) przez organ prowadzący szkołę lub placówkę lub bezpośrednio przez samą szkołę lub placówkę, wykonanie adaptacji, zakup podręczników i książek pomocniczych w postaci plików dźwiękowych.

Dzięki ww. formule organy prowadzące mogą wydrukować lub zlecić wydruk nie zawsze całego podręcznika szkolnego lub książki pomocniczej, lecz także jego części bądź poszczególnych jego elementów (np. graficznych), odpowiednio do potrzeb w tym zakresie. Uczeń otrzymuje wówczas cały podręcznik lub jego fragmenty, w zależności od tego czego naprawdę potrzebuje.

Zaproponowana formuła jest elastyczna, dzięki temu, że można ją dostosować do indywidualnych potrzeb konkretnego ucznia i możliwości organizacyjnych danej szkoły lub placówki.

▪ **Zapewnienie czasopism dla dzieci i młodzieży niewidomych i słabowidzących**

Ministerstwo Edukacji Narodowej w każdym roku przeznacza środki finansowe na realizację zadania polegającego na zapewnieniu uczniom niewidomym i słabowidzącym czasopism wykonanych w alfabecie Braille'a oraz w druku powiększonym.

Środki są przekazywane w formie dotacji podmiotowi wybranemu zgodnie z art. 13 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2010 r. Nr 234, poz. 1536, z późn. zm.) w trybie otwartego konkursu ofert.

Celem działań podejmowanych w ramach konkursu jest:

- wyrównywanie szans edukacyjnych uczniów niewidomych i słabowidzących,
- rozwój zdolności i zainteresowań uczniów niewidomych i słabowidzących w oparciu o treści dydaktyczne czasopism przeznaczonych dla dzieci i młodzieży,
- wsparcie harmonijnego rozwoju uczniów niewidomych i słabowidzących,
- upowszechnienie oferty czasopism popularno-naukowych przeznaczonych dla dzieci i młodzieży wśród uczniów niewidomych i słabowidzących,
- popularyzacja czytelnictwa wśród uczniów niewidomych i słabowidzących.

Wersje elektroniczne czasopism dostępne są do bezpłatnego pobrania na stronie [Ośrodka Rozwoju Edukacji](#).

Od 2013 r. w ogłaszanym otwartym konkursie ofert rozszerzono formułę opracowywanych czasopism o pliki dźwiękowe (m.in. w formacie MP3, MP4, CD-audio, WAV, WMA).

W 2014r. Polski Związek Niewidomych zrezygnował z dotacji MEN i będzie zapewniał czasopisma przeznaczone dla dzieci i młodzieży niewidomych i słabowidzących we własnym zakresie.

6. Adaptacja bezpłatnego podręcznika dla klasy pierwszej szkoły podstawowej „Nasz elementarz” dla potrzeb uczniów niepełnosprawnych.

Na zlecenie MEN zostały wykonane cztery rodzaje adaptacji dla uczniów niepełnosprawnych posiadających orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego:

- 1) adaptacja dla uczniów niewidomych w systemie Braille'a,
- 2) adaptacja dla uczniów słabowidzących;

Ww. adaptacje przeznaczone są dla tych uczniów z dysfunkcją wzroku, którzy nie mogą korzystać z podręczników „standardowych”, nawet przy zastosowaniu sprzętu optycznego (uczniowie słabowidzący).

- 3) adaptacja dla uczniów mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się, w tym niesłyszących i słabosłyszących, z upośledzeniem umysłowym, autyzmem i afazją bez płyty DVD z nagraniami w polskim języku migowym;

Wersja zaadaptowana to podręcznik oryginalny, w tej samej szacie graficznej, w którym dokonano niezbędnych zmian, wynikających z niepełnosprawności uczniów. Treści podręcznika w książce zostały wzbogacone o piktogramy systemu PCS (Picture Communication Symbols). Ponadto dodane zostały karty komunikacyjne oraz słowniczek wszystkich wykorzystanych

symboli. Na potrzeby docelowej grupy uczniów zmieniono treść poleceń oraz wygląd niektórych ilustracji. Nie ingerowano w zawartość merytoryczną, modyfikacje mają jedynie pomóc uczniom w odbiorze przedstawionych treści.

- 4) adaptacja dla uczniów mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się, w tym niesłyszących i słabosłyszących, z upośledzeniem umysłowym, autyzmem i afazją z płytą DVD z nagraniami w polskim języku migowym;

Wydrukowana adaptacja, o której mowa w pkt 3, została wzbogacona o płytę DVD, na której została umieszczona multimedialna wersja zawierająca nagrania w polskim języku migowym (PJM) w postaci plików video. Wersja jest również udostępniona do pobrania ze strony internetowej w formatach video odtwarzanych na komputerach, tabletach i smartfonach. Wersja ta zawiera wszystkie teksty z „Naszego elementarza” nagrane w polskim języku migowym, jak również dodatkowe informacje dotyczące sytuacji głuchej społeczności. Pliki video można odtworzyć w systemach operacyjnych Windows, Android, IOS i Linux.

Przewidziano możliwość otrzymania przez ucznia niepełnosprawnego napotykającego na trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się – niesłyszącego, słabosłyszącego, z upośledzeniem umysłowym, autyzmem lub afazją, zarówno podręcznika standardowego, jak i wersji zaadaptowanej (opisanej w pkt. 3 lub 4), jeśli nauczyciele stwierdzą taką potrzebę.

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim realizują podstawę programową kształcenia ogólnego tę samą, co ich pełnosprawni rówieśnicy, w związku z tym, w zależności od decyzji nauczycieli, mogą korzystać z podręcznika standardowego lub z wersji zaadaptowanej.

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym realizują odrębną podstawę programową kształcenia ogólnego, do której ze względu na specyficzny charakter edukacji tych uczniów oraz indywidualny poziom rozwoju i tempa przyswajania wiedzy, nie opracowuje się odrębnych podręczników. Nauczyciele realizując treści określone w podstawie programowej kształcenia ogólnego mogą korzystać z podręczników do kształcenia ogólnego dopuszczonych do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, w tym podręczników do kształcenia specjalnego, książek pomocniczych oraz materiałów edukacyjnych dostępnych na rynku.

Uczniowie z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym mogą również skorzystać z adaptacji podręcznika „Nasz elementarz” dla uczniów niepełnosprawnych mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się, jeśli nauczyciele uznają to za uzasadnione potrzebami tych uczniów.

Dzieci i młodzież z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim realizują obowiązek rocznego przygotowania przedszkolnego, obowiązek szkolny i obowiązek nauki biorąc udział w zajęciach rewalidacyjno-wychowawczych. Dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim nie opracowuje się żadnej podstawy programowej kształcenia ogólnego. Nauczyciele we współpracy ze specjalistami opracowują dla nich indywidualne programy zajęć zgodnie z wytycznymi określonymi w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529). W związku z tym dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem

umysłowym w stopniu głębokim nie zamawia się podręczników.

Wersje elektroniczne wszystkich wersji adaptacji zostały udostępnione do bezpłatnego pobrania na stronie MEN i Ośrodka Rozwoju Edukacji.

Decyzję w sprawie wyboru rodzaju podręcznika podejmują nauczyciele, co oznacza, że nie ma obowiązku zamawiania adaptacji podręcznika, jeżeli nauczyciele uznali, że podręcznik standardowy (bez dostosowań) jest odpowiedni dla wszystkich uczniów.

Poszczególne adaptacje przygotowane są z uwzględnieniem potrzeb uczniów z danym rodzajem niepełnosprawności, niezależnie od rodzaju szkoły, do której uczęszczają (ogólnodostępna, integracyjna, specjalna).

Została również wykonana **wersja dla nauczyciela** adaptacji dla uczniów niepełnosprawnych mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się, w tym niesłyszących i słabosłyszących, z upośledzeniem umysłowym, autyzmem i afazją, zawierająca wskazówki metodyczne dotyczące wykorzystania adaptacji w dostosowywaniu procesu kształcenia do indywidualnych potrzeb uczniów niepełnosprawnych. Wersja ta została wykonana w wersji elektronicznej i udostępniona do nieodpłatnego pobrania.

Wykonana zostanie także książka pomocnicza wprowadzająca podstawowe elementy wiedzy o języku polskim, która będzie wspomagać nabywanie przez uczniów klasy pierwszej szkoły podstawowej mających trudności w uczeniu się i/lub komunikowaniu się wiedzy i umiejętności określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego. Książka będzie ułatwiała uczniowi ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi przyswojenie podstaw systemu językowego polszczyzny. W atrakcyjny i przystępny sposób przedstawione zostaną kluczowe zagadnienia dotyczące polskiej gramatyki i leksyki. Wykorzystana zostanie tu metodologia glottodydaktyczna, stosowana m. in. w nauczaniu języka polskiego jak i języka obcego. Książka pomocnicza będzie wykonana w formie elektronicznej i udostępniona do nieodpłatnego pobrania.

W kolejnych latach wykonywane będą adaptacje opracowywanych na zlecenie MEN podręczników do klasy II i III szkoły podstawowej do potrzeb ww. uczniów niepełnosprawnych.

Adaptacje do pobrania na stronie: <http://naszelementarz.men.gov.pl/pobierz/>

Przykłady dobrych praktyk

- [Olimpiady Specjalne Polska \(www.olimpiadyspecjalne.pl\)](http://www.olimpiadyspecjalne.pl)

To największa w Polsce organizacja sportowa dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, zrzeszająca ponad 17 770 zawodników, 1445 trenerów i instruktorów pracujących w 507 Klubach Olimpiad Specjalnych. Misją stowarzyszenia jest organizacja treningów sportowych, obozów oraz zawodów na różnym poziomie od lokalnego, przez regionalny, narodowy po europejski czy światowy. Działalność Olimpiad Specjalnych skierowana jest do osób w wieku od 2 roku życia, bez ograniczeń wiekowych, z tym, że w zawodach można wziąć udział dopiero od 8 roku życia. Celem działań Olimpiad Specjalnych jest zapewnienie osobie z niepełnosprawnością intelektualną możliwości lepszego rozwoju sprawności fizycznej, wykazywania się odwagą, odczuwania radości i dzielenia się talentami, umiejętnościami i przyjaźnią ze swoimi rodzinami, innymi zawodnikami i społecznością lokalną.

Poza działaniami sportowymi w ofercie Olimpiad Specjalnych znajduje się wiele inicjatyw rozwijających osobowość i umiejętności, uczących pełnienia ról społecznych i dających możliwość aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym. Olimpiady Specjalne rozwijają szereg programów pozasportowych w zakresie:

- zdrowia: Program ‘Zdrowi Sportowcy’;
- edukacji: Program Edukacyjny ‘Dołącz do nas’ oraz edukacja włączająca; programy uniwersyteckie i badawcze;
- Olimpiady Specjalne Polska są właścicielem polskiej adaptacji kulturowej ‘Przewodnik po edukacji włączającej – rozwój kształcenia i uczestnictwa w życiu szkoły.’(tytuł oryginalny Index for Inclusion), autorstwa Tony’ego Bootha oraz Mel Ainscow. We współpracy z Mazowieckim Samorządowym Centrum Doskonalenia Nauczycieli podręcznik jest dystrybuowany podczas szkoleń i kursów nauczycielom i doradcom z województwa mazowieckiego. Podręcznik dostępny jest w wersji elektronicznej i papierowej w Olimpiadach Specjalnych Polska.integracji i akceptacji: Wolontariat, Lider Olimpiad Specjalnych, Sporty Zunifikowane®
- zmiany świadomości: Program Rodzinny & Młodzi Sportowcy oraz szereg innych inicjatyw.

W dniu 24 stycznia 2013 r. zawarte zostało porozumienie pomiędzy Ministrem Edukacji Narodowej a Stowarzyszeniem Olimpiadami Specjalnymi Polska, zgodnie z którymi:

- zachęca Stowarzyszenie Olimpiady Specjalne Polska do jeszcze intensywniejszego wspierania działalności szkół i placówek w zakresie upowszechniania sportu, rekreacji i rehabilitacji ruchowej dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, m.in. poprzez organizację treningów dla uczniów w ramach zajęć pozalekcyjnych, odkrywanie i rozwijanie młodych talentów sportowych oraz ich aktywny udział w imprezach sportowych i rekreacyjnych o zasięgu regionalnym, ogólnopolskim i światowym;
- zwraca uwagę szkół i placówek na potrzebę większego zaangażowania kadr na rzecz edukacji i wychowania młodych ludzi z niepełnosprawnością umysłową, m.in. poprzez doskonalenie nauczycieli wychowania fizycznego, szkolenia dla trenerów z zakresu poszczególnych dyscyplin sportowych czy też zachęcanie do tworzenia przy szkołach i placówkach Klubów Olimpiad Specjalnych;
- nadaje większą rangę działaniom na rzecz młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną, m.in. poprzez zachęcanie do inicjowania programów edukacyjnych i generowania możliwości pozyskiwania środków na popularyzację kultury fizycznej, sportu i rekreacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną.

W roku szkolnym 2013/2014 Olimpiady Specjalne Polska były jednym z koalicjantów w programie „[Rok Szkoły w Ruchu](#)”.

- **Fundacja Widzialni** (<http://widzialni.org>)

Fundacja zajmuje się przeciwdziałaniem wykluczeniu cyfrowemu i społecznemu. Głównym celem Fundacji jest umożliwienie wszystkim obywatelom swobodnego dostępu do zasobów internetowych niezależnie od ich wieku, niepełnosprawności, zamożności, sprzętu i oprogramowania. Poprzez swoje szerokie działania organizacja zwraca uwagę opinii publicznej i administracji państwowej na problem dostępności stron internetowych dla osób zagrożonych zjawiskiem wykluczenia cyfrowego.

- **Polski Związek Niewidomych**

Ogólnopolski projekt [pn. „Doszkalanie specjalistów zajmujących się dziećmi niewidomymi i słabowidzącymi z dodatkowymi ograniczeniami do 12 roku życia, które pozostają bez właściwego wczesnego wsparcia i edukacji szkolnej”](#).

Jego realizację przewidziano do 30 września 2015 r. Celem projektu jest zidentyfikowanie dzieci i nauczycieli potrzebujących wsparcia, opracowanie programu szkolenia specjalistów wczesnego wspomaganie i nauczycieli, szkolenie specjalistów i nauczycieli dzieci niewidomych z nieprawidłowościami sprzężonymi w wieku od 0 do 12 lat, szkolenie nauczycieli ze szkolnictwa ogólnodostępnego i integracyjnego, przedstawicieli ośrodków doskonalenia nauczycieli oraz poradni psychologiczno-pedagogicznych, doposażenie osób przeszkolonych w pomoce dydaktyczne i rehabilitacyjne dla dzieci niewidomych oraz doposażenie szkół w materiały szkoleniowe.

Planuje się, że projektem objętych zostanie łącznie 210 specjalistów i nauczycieli z całej Polski. Projekt zostanie sfinansowany przez Perkins International przy Perkins School for the Blind w Bostonie (USA).

- **Stowarzyszenie na Rzecz Uczniów i Absolwentów ZS nr 105 oraz Ich Rodzin "Trwanie" i Zespół Szkół Specjalnych nr 105 im. Juliana Tuwima**

Projekt pt. Rozwijanie i popularyzowanie twórczości artystycznej osób niepełnosprawnych, a także integrowanie ich z osobami zdrowymi. Projekt wspiera też działania różnych instytucji i środowisk.

- **Fundacja Klamra i I Liceum Ogólnokształcące im. Mikołaja Kopernika w Żywcu**

Projekt dotyczący budowania przyjacielskich relacji i porozumienia pomiędzy licealistami a społecznością romską, a także dziećmi zdrowymi, jak i niepełnosprawnymi, mające za zadanie przebudzenie w uczniach odruchów działania na rzecz lokalnej społeczności a także otwartości.

- **Stowarzyszenie Kultury Osób Niepełnosprawnych "WIĘŻ" i Publiczne Gimnazjum im. Polskich Noblistów w Paczkowie**

Stowarzyszenie Kultury Osób Niepełnosprawnych "WIĘŻ" i Publiczne Gimnazjum im. Polskich Noblistów w Paczkowie realizowało szereg projektów m.in. plastycznych, teatralnych i edukacyjnych o kulturze i dziedzictwie narodowym Anglii i Francji pozwoliła uczniom zbliżyć się do społeczności swojego regionu oraz niepełnosprawnych rówieśników. Wspólne śpiewanie zagranicznych piosenek, budowanie miniatur europejskich zabytków czy quiz wiedzy o Europie, a także uroczyste zaprezentowanie przygotowanych atrakcji szerokiej publiczności, zbliżyło do siebie wszystkich uczestników projektu oraz innych mieszkańców regionu.

- **Specjalistyczny Punkt Konsultacyjny przy Zespole Szkół Specjalnych Nr 98 w Warszawie**

Punkt oferuje pomoc w zakresie pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim umiarkowanym lub z autyzmem, opracowywania indywidualnych programów edukacyjno-terapeutycznych, alternatywnych i wspomagających metod komunikacji u uczniów z niepełnosprawnością intelektualną i z autyzmem, określania przyczyn trudności edukacyjnych i zaburzeń występujących u dzieci. [Więcej informacji można znaleźć tu.](#)

▪ **Funkcjonowanie Dzielnicowego Centrum ds. Integracji (DCI)**

Przykład systemowego działania Warszawy na rzecz ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Rola i zadania poszczególnych jednostek wchodzących w skład DCI. [Więcej informacji można znaleźć tu.](#)

▪ **Edukacyjne Centrum Konsultacji przy Specjalnym Ośrodku Szkolno- Wychowawczym w Częstochowie**

Przykład działań [specjalnego ośrodka szkolno-wychowawczego](#) wspierających szkoły ogólnodostępne w zakresie kształcenia uczniów niepełnosprawnych

Wykaz aktów prawnych

- ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U z 2004 r., Nr 256, poz. 2572, z późn. zm.)
- ustawa z dnia 15 czerwca 2012 r. o ratyfikacji Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzonej w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. poz. 882)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977, z późn.zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych oraz niedostosowanych społecznie w przedszkolach, szkołach i oddziałach ogólnodostępnych lub integracyjnych (Dz. U. z 2014 r. poz. 414)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2007 r. w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania sprawdzianów i egzaminów w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 83, poz. 562, z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. Nr 15, poz. 142, z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. poz. 204, z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624, z późn. zm.)

- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. poz. 532)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych poradni psychologiczno-pedagogicznych, w tym publicznych poradni specjalistycznych (Dz. U. poz. 199)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 kwietnia 2013 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania zajęć rewalidacyjno-wychowawczych dla dzieci i młodzieży z upośledzeniem umysłowym w stopniu głębokim (Dz. U. poz. 529)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 września 2008 r. w sprawie orzeczeń i opinii wydawanych przez zespoły orzekające działające w publicznych poradniach psychologiczno-pedagogicznych (Dz. U. Nr 173, poz. 1072)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 19 listopada 2009 r. w sprawie placówek doskonalenia nauczycieli (Dz. U. Nr 200, poz. 1537, z późn.zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 lutego 2013 r. w sprawie szczegółowych zasad działania publicznych bibliotek pedagogicznych (Dz. U. poz. 369)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach (Dz. U. Nr 109, poz. 631)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 19 lutego 2002 r. w sprawie sposobu prowadzenia przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki dokumentacji przebiegu nauczania, działalności wychowawczej i opiekuńczej oraz rodzajów tej dokumentacji (Dz. U. Nr 23, poz. 225, z późn. zm.)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 maja 2010 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków szkolnych (Dz. U. z 2014 r. poz. 893)
- rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli (Dz. U. z 2013 r. poz. 1207 .)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 października 2009 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. Nr 168, poz. 1324, z późn. zm.).

Przydatne linki do wybranych organizacji i instytucji

- [Ministerstwo Edukacji Narodowej](#)
- [Ośrodek Rozwoju Edukacji](#)
- [Krajowy Ośrodek Wspierania Edukacji Zawodowej i Ustawicznej](#)
- [Instytut Badań Edukacyjnych](#)

- [Olimpiady Specjalne Polska](#)
- [Forum Rodziców](#)
- [Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej](#)
- [Portal dla Osób Niepełnosprawnych](#)
- [Problemy Osób Niepełnosprawnych](#)
- [PFRON](#)
- [Centralna Komisja Egzaminacyjna](#)
- [Polska Rada Języka Migowego](#)
- [Polski Związek Głuchych](#)
- [Towarzystwo Pomocy Głuchoniewidomym](#)
- [Polski Związek Niewidomych](#)